

FIGYELŐ

ARISZTOKRATA ÉS POLGÁRI ÍRÓK

JÓTÉKONYNAK szokás nevezni az úgynevezett véletlent, ha oly könyveket tesz le asztalunkra, melyekre ráfoghatjuk, hogy nem annyira különkülönvaló önmagukért, mint inkább együttes felbukkanásukért fordítják maguk felé a figyelmet. A könyvek sorsa ilyenkor, hogy kritikai igazságtalanság történjék velük. Az általánosítás áldozatai lesznek s a minden igazi műalkotásnak kijáró önelvűség-tisztelet átengedi a helyet az egyetemes tünetmegfigyelés értékcsökkentő tiszteletlenségének. E tiszteletlenség azonban mégsem olyan veszedelmes. A művek egyénhez kötött vonásai elhalványodnak ugyan, vagy más síkba helyeződnek, de cserében megerősödnek olyan jelek, melyek egyénentűli gyökerek észrevételére alkalmasak.

Arisztokrata és polgári írók műveiről lesz itten szó. Amit alkotóik megírtak, egyik esetben talán pontos műfajiságú regény, másutt meg önvalómás, de a poétikai formák mögül életformák bújnak elő s majdnem mindig egyik esetben ez utóbbiak a lényegesebbek. Az írók közül ketten, kik a legtudatosabban hordozzák kifejezendő életformáik terhét és felelősségét, Bánffy Miklós¹ és Márai Sándor,² műveikben maguk is alig látható vékonyágúvá húzták azt a vonalat, mely az élményt, az emlékeket az irodalomtól elválasztja. Különböző formáik ellenére emlékiratot írtak, mint a háborúvesztes hadvezérek, társadalmi együttélést irányító politikusok és valamikor ragyogásban élt színi csillagok. Valóban, mintha írói mozdulataikban mind a három fajtából található volna valami. Az arisztokrata egy egész ország-sorsért aggódhat, hiszen az ő élete eddig mindig „Haupt- und Staatsaktion“ volt. A polgár ősei békésen éltek, gyarapítónak és megtartottak s bár apolitikus távolban éltek az élet intézőitől, ők voltak az újabb századok hordozói, az életalakulás haladása néven nevezett csillogásnak propagátorai. Kettejük küzdelmei és kiegyezései teszik ki majdnem mindazt, amit újabb kornak szokás nevezni, mindketten olyan régiek, hogy kiépített kereteik, tradícióik megtartása, általában a magatartás sokszor fontosabb számukra, mint a világ felé hangsúlyozott feladat, a vezetés és a gyarapítás. Ma mind a ketten veszedelemben levőnek is érzik magukat. Az egyik már az arcvonalak mögé húzódottan, rezignált eltökéltséggel próbálja a születéssel predesztinált vezetésből részét némiképp kivenni, s ha egy-egy tagja egyszer-egyszer előbbrelép, ez a lépés már több esetben az eltévedés bizonytalan járását mutatja. A másik még nincs így szokva a veszélyes támadásokhoz, arcát csak mostanában érintette meg az elmúlás szele s az először felmerült halál-gondolat a lelkiismeretvizsgálat leghasznosabb alkalmá. A változó élet támadóbb kedvű szárnyai mindegyik osztály halálát követelik s a halálraítéltnak kikiáltott osztályokban felnövekedett írók előlegezett gyászbeszédeket tartanak osztályuk felett. Az egyik prófétálón biblikus intonálással, a másik a személyesebb érdekeltség jóindulatával.

¹ Megszámláltattál... (Révai kiad. 1935.)

² Egy polgár vallomásai. (Pantheon-kiadás.)

Ez a gyászbeszédképlet azonban csak féligazságot takar, noha az a fogadtatás, melyben a közvélemény és a kritika nagyrésze Bánffy Miklós könyvét fogadta, legalább az egyik oldalon igazolni látszik helyességét. Már régóta elszoktunk attól, hogy a magyar arisztokrácia irodalmi ítéletet mondjon önmagáról. Nem arisztokrata írók többizben megjárták vele szemben az ítéletmondás útját s tudjuk, hogy ez az út nem felmentő ítéletekkel végződött. Megtörtént ez a magyar demokratikus gondolat multszázadi küzdő éveiben s megtörtént a legújabb katasztrófák friss keletű okkeresései folyamán. Még gyakrabban megtörtént a gyakorlatibb célzatú régibb irodalmiság idején. Hallhattunk megszólalni „ad proceres“ a hatalmasságok tiszteletére nevelődött humanistát, a társadalom alsó szintjeiről jött kallós szavú papot, de a Széchenyiek mindig kevesebben voltak. Most, íme, ismét itt van az illetékes, mert „belülről“ jött ítéletmondás s a vérmesebb reménység ama legnagyobb nemzetbíráló alakját idézheti. Minden külsőség erre mutat. A könyv komor-fekete ruhában hordja magán az ítéletmondás lángoló, bibliai igéjét, elvonulnak előttünk seregszemlében a megítélt osztály alakjai, a háttérben zajlik az 1900-as évek izgatott politikai élete, rejtélyes, jövőt készítők emberek bukkannak fel, céltalan életek tűnnek a semmibe, küzdelmek folynak nőkért és pénzért. Ami ebben a könyvben anyagként, motívumként felmerül, mind alkalmas volna arra, hogy egy nagy írói ítéletmondás rajtuk megállhasson. Lapról-lapra várjuk a dolgok monumentális kitágulását s a várakozás a könyv végéig is várakozás marad. A megrázónak remélt vízió apró helyzetképek megfigyelgetésévé darabolódik, az eszmék hordozására rendelt alakok fordított távcsövön át nézett figurinákká törpülnek, a politikum végzetes sziluettei emberi kisszerűségek játékaivá szelidülnek, a szerelmi történet elsodorja az osztályhoz kapcsolt nemzet-sors igéit s az egészét átfogja valami formásán halkított, általános ember-undor, mely azonban maga is igen hajlamos arra, hogy a jóságos gonoszok derűs szemlélődésévé enyhüljön. A mű-desztillálásnak itt meg is kell állnia. Bánffy Miklós ebben a legutóbbi attitűdben író. Ami ezen felül van könyvében, az az idő nyomására kissé elkésetten vállalt feladat, kötelességek dicséretes felismerése, de nem hűség az írói erőhöz. Az ítélet logikus mondatai mögött nem áll az írói alaptermészet áttüzesítő ereje.

Márai Sándor nem lép fel osztályával szemben a megítélés igényeivel. Nála is megkondul ugyan nagynéha egy-egy nekrológhang s egy alkalommal még a megméretés és könnyűnek találtatás szavaira is rátalálunk, de ez csak az emlékezés kikerülhetetlen velejárója. Nem volna egészen érdektelen, ha egymás mellé tennők Bánffy és Márai könyvéből az apák, az anyák, a kedvesen rosszindulatú nagynénik és furcsa nagybácsik arcképeit, a méltóságteljes és kevésbé méltóságteljes helyzeteket, melyek a családi multbanézésnek egyetemes és kötelező megállási pontjai. Osztályaikat mind a ketten már a krízis állapotában rögzítik meg, míg azonban Bánfynál az arcok és helyzetek egy egész nemzet-sors jóslataivá igyekeznek kitágulni, Máraitól nagyon is messze vannak az ilyen ambíciók. Az ő polgári világa, a benne mutatkozó törések ellenére is, nyájas és kedélyes, formáiban majdnem arisztokratikusabb, változatosabb és többretű, mint az igazi arisztokráciáé, kereteiben sokkal több a predesztinációs erő, egyszóval olyan, hogy érdemes ellene vagy érdekében fellázadni. Bánfynál az osztálykeretből fakadnának az egyesek feladatai. Ki kell mondania az ítélet szentírási igéjét, mert az osztály egyesek már nem ébrednek elkötelező feladataik tudatára. Főúr és lakáj, gróf és szolgabíró egyképpen nincsenek erkölcsi helyükön s így mindaz a hév, mely ez esetben éppen koncentráltságával és egyoldalúságával tudott volna látomás-teremtő lenni, langymeleggé terül szét. Ha valakitől, hát arisztokrata írótól várhattuk volna az osztályalkotó egyesek gyengeségeivel

és gonoszságával szemben azt az örökérvényű, mondjuk szubsztanciális ellenképét, melyet az osztály, mint személytelen szellemtörténeti erő vetít ki magából. Töredékes vonalai mutatkoznak ugyan ez íratlan törvénynek, ámde töredékes voltuknál fogva alig határozottabbak és élőbbek, mint a polgáré. Az íratlan törvények a kaszinói alapszabályok megírott szövegévé konkretizálódtak § Bánffy Miklós regényében az egyetlen lázadás is (a regény egyik, a főhöst kiegészítő mellékalakjában) ez ellen a megírott törvény ellen történik. A polgári morál szegeződik szembe az arisztokrácia csökevény-moráljával. Márai Sándor éppen ebből a polgári rendből indul ki. Egész multbanézése, a városi, a polgári környezet rajza, családtörténeti tallózásai, az elődök és ismerősök arcának fotografálgatása, a gyermekemlékek és lelki „sérülések“ nyomozása ugyanolyan jelen érdekű, mint Bánffy Miklós-nál. De ez a jelen érdekű feladat itt: önmaga rejtélyének megfejtése. Másik, ugyancsak mostanában megjelent könyvében¹ írja, hogy „minden emberben van valami fantasztikum, valami ponyvaregényszerű“ s ugyanott meg is rajzol néhányat ezekből a minden polgári rendet öntudatlan és magától értetődő természetességgel maguk mögött hagyó emberekből, kik az írói önarckép morális és intellektuális elemeit hordják magukban. Márai polgári osztálya érthetetlen egyéni kiindulópont, „menetrend, melylyel nem lehet megérkezni sehová“, örökhagyója ugyan az életfolytatásban bizonyos biológiai ellenállásnak, tudaton kívül álló szívósságnak, de ugyanakkor eleve elrendelt forrása az oldottságnak is. Számára ez az oldottság a fontosabb. A multfelfedezés azok felé az ősök felé megy, kik már a polgári rend klasszikus idején is el-kikalandoztak az egyetlennek hitt és oltalmazó keretéből, ők az igazi ősök s ez a felfedezés az örök írói narciszszizmus gyönyöreinél is többet ér.

Az író, noha Márai nem maga megnyugtatósáért megy el a polgári múltig, ezzel az önigazolásfélével megelégedhetik. Az út az osztálytudat ihlető erejétől az egyéni rejtvény megfejtéséig nem nagyon kényelmes. A közösségi tudat még vitathatatlanabb birtokosa, az arisztokrata író meg tudja-e ugyanezt az utat tenni? Bánffy Miklós is megpróbálja s regénye, melyet a kritika oly könnyed nemzeti önmarcangolással növelt meg a politikailag valamikor döntő jelentőségű réteg s vele egy egész nemzedék elítélésévé, nem egy ide célzó művészi intenciót árul el. Regényének már az előbb is említett, a főhőssel egy tövön nőtt mellékalakja a zene vonzásának engedve teszi meg első kifelé vezető lépteit saját társadalmából s maga a főhős is, aki oly passzív szemlélődéssel néz családi intrikákat, hatóságok és egyének üzelmeit, a politikai bomlást, szerelme teljesülésének napjaiban azzal a gondolattal foglalkozik, hogy erről a szerelemről regényt ír. Marad tehát az egyetlen kiút, mely cselekvést és narkotikumot is kínál egyidőben, századunk szellemi életének legpolgáribb megnyilvánulási formája: a művészet, az irodalom.

Az együtt megjelent könyvek még a kockázatos analógia felé is csábítják a megfigyelőt. Bethlen Margit új regényének² légmentes zártságában élő vénkisasszonya előtt a végzetes sorsjegnyeremény az, ami a nevelés és tradíció megingathatatlan kereteit szétlöki. De az élet nem felfelé, hanem lefelé tágul s az ismeretlen mindennap nyomora, küzdelme, a kispolgári és a még alantibb színvonal megismerése lesz az elzárt világ embere számára a magasztosan ijesztő és emberien megindító felfedezés. Kemény János (az irodalom szava ma arisztokráciánkból csak az erdélyiek ajkáról röppen el, akiknek nevéhez, mint Bánffy Miklóséhoz is, az erdélyi magyar

¹ Bolhapiac. (Pantheon-kiadás.)

² A nagy valami. (Athenaeum-kiadás.)

szellemi élet lábraállítása fűződik), a falu kisembereiről írt regényt¹ s ezekből az apró életekből bontja ki az életközösség, a természetesség, a rusztikum örömeit és tragédiáit.

Feszítsük még ki az analógiát a másik oldalra is. Márai Sándor már régebben megírta „A szegények iskolájáét, ezt a majdnem erasmista módon arisztokratikus művet. Szomoró Dezső² a gondolat-rokokó piros sarkú cipőjét hordja és stíluscopfokba bodorítja a magyar nyelvet. Szerb Antal mulatságos és szellemes regénye³ a legarisztokratikusabb országba viszi magyar hőseit és átélet vele ódon walesi kastélyokat, titokzatos intellektusú earl-öket, a ráció és az anti-ráció higanyként csusszanó, polgáron túli játékaikat. Arisztokrácia és polgárság szerepcseréje ez az irodalom területén? Lehet, hogy ez is, de talán ennél is több. A szellem mindegyik oldalon feszeng öröklött kereteiben. Az új egyensúly felé az út osztályok és nemzedékek egymáskérgetésén át vezet.

KERECSENYI DEZSŐ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A londoni francia-angol megbeszélések, a légvédelmi egyezmény; orosz és német vonatkozások; a német válasz — Anglia békemunkája, cos angol parlamenti helyzet; a francia pártviszonyok — Az olasz-abesszíniai viszály; a nagyhatalmak belső nyugalmi helyzete

HA A MAI kaleidoszkópszerű és kiszámíthatatlan változások korában, hol mintha a történelem a filmrendezőket akarná találékonyságával utánozni, szabad lenne egy naptári évnek a jellegét már az esztendő második hónapjában meghatározni, akkor 1935-öt a diplomáciai tevékenység évének neveznök. Jól értsük meg: nem a konferenciák, hanem az eddigi jelleg megtartásával a mind gyakoribbá váló kétoldalú államférfiúi megbeszélések korszakának. Mert ha visszaemlékezünk az elmúlt esztendőre, az bizony hűségesen beváltotta azt, amit februárban Albert belga király szerencsétlen halálának, a párizsi és bécsi vérengzéseknek hónapjában ígért. És ha a Mussolini-Laval római és az angol és francia miniszterek londoni találkozásának jó ómenjét tartjuk szem előtt, valóban kívánnunk kell, hogy ez az év se hazudtolja meg a kezdetén mutatkozó előjeleket.

Flandin francia miniszterelnöknek és Laval külügyminiszternek háromnapos tárgyalásait a brit fővárosban és azok eredményét valóban a legnagyobb jelentőségű történelmi események közé sorolhatjuk. Természetesen hónapok óta folyó előkészítés előzte meg azt a sokoldalú diplomáciai instrumentumot és politikai programot, amit a hagyományos angol hétvégi pihenőt is elrontó megfeszített megbeszélések létrehozta. Ebben az előkészítő munkában első állomásnak Barthou múlt nyári londoni látogatását tekinthetjük és ha ezt az előzményt felemlítem, azt azért teszem, mert talán kevés dolog illusztrálja beszédesebben az angol politika hajlékonysá-

¹ Kutyakomédia. (Erdélyi Szépművés Céh kiadása. 1934.)

² Horeb tanár úr. (Athenaeum-kiadás.)

³ A Pendragon-Regenda. (Franklin Társulat kiadása.)

gát, gyakorlati alkalmazkodóképességét, mint e két találkozó eredményeinek összevetése. Európát, Amerikát és Ázsiát egyaránt meglepte akkor az a tény, hogy a brit államférfiak hozzájárultak Szovjetországnak a Népszövetségbe leendő felvételéhez és nemcsak elfogadták a Keleti Paktum tervét, hanem vállalkoztak arra is, hogy az ehhez való csatlakozást Berlinben „az európai béke érdekében“ nyomatékosan ajánlják. A Brit Birodalomnak nem szokása, hogy egy pillanatnyilag legyőzhetetlenség látszó akadálynak frontális támadással nekimenjen, hacsak ki lehet ezt kerülnie. (Mat tudja, hogy ha egyszer nekimegy, győznie kell bármi áldozat árán is: ilyen elhatározottságának erejét saját bőrünkön tapasztaltuk.) Tehát — enged, hogy megvárja az erők és körülmények változásának pillanatát, amikor a megkerült akadályt legyőzheti. Ma tehát úgy látszik, hogy bizonyos mértékig sikerült már éket vernie Párizs és Moszkva közé, anélkül hogy valaha is ellenszegült volna e barátkozásnak, vagy bosszúságot mutatott volna felette és anélkül, hogy túlnagy árat fizetett volna a beállni látszó lassú eltávolodásért. Egyszerűen kívárta a helyzet alakulását.

A londoni megbeszélések történelmi jelentőségű eredménye, hogy Nagy-Britannia hajlandó a locamói szerződésben lefektetett garanciájának konkrét katonai jellegű belső tartalmat adni s ezzel a franciáknak a biztonságot kereső kívánságait messzemenőleg honorálni. Ez a franciák győzelme, és pedig olyan győzelme, amelyből — s ez ebben a viszonylatban vajmi ritka — ez egyszer egész Európának lehet haszna. Eddig lehetetlennek látszott a brit közvéleményt annak a gondolatnak megnyerni, hogy rezerváltóságából kilépve, katonai jellegű szövetséget kössön, amelynél már nem egyedül ura amaz elhatározásának, hogy adott esetben semleges marad-e vagy beavatkozik-e egy hadjáratba. Az angol közönséget egy-két év óta rendszeres propagandával felrázták nyugalmasból a pusztító légi támadás veszedelmével. Ezt a megfelelően preparált hangulatot — elég, ha Baldwin tavalyi beszédére: Anglia határai a Rajnánál vannak, emlékeztetek — használta ki a kormány most arra, hogy a nagyjelentőségű engedményt és a változtatást a több évszázados politikai elvhagyományon úgy tüntesse fel, mintha csak ellenkoncesszió lenne a franciák készségével szemben, hogy Angliát érő légi támadás esetén egész légi flottájukkal a veszélyeztetett angol partok védelmére siessenek.

A Locamo-hatalmaknak — Németországnak, Belgiumnak és Olaszországnak (Olaszországnak Angliától való nagy távolsága miatt e két ország között nem a teljes viszonyosság alapján) — javasolt kölcsönös légvédelmi egyezménye két szempontból bír kiemelkedő jelentőséggel. Először is, mint jeleztem, megadja Franciaországnak azt a biztonságérzetet, amit kétségbeesetten és hiába keresett, amióta az angol-amerikai-francia kölcsönös garanciaszerződés a vízbe esett. Ezzel pedig — és ez a legfontosabb mozzanat — fölöslegessé teszi számára a szovjetszövetséget, a Keleti Paktumot. Más kérdés természetesen az, hogy Litvinoff kiengedi-e Lávait obligójából, amelyet vele szemben vállalt, illetve, hogy Franciaország hogyan interpretálja ama kötelezettségét (Párizs, 1934 december 5), hogy Szovjet-Oroszországgal való előzetes érintkezés nélkül nem fog a Keleti Paktumot befolyásoló újabb kötelezettséget vállalni. Mint a londoni Times egy leplezetlenül rosszmájú kommentárjában megjegyzi, „a londoni közlemény ama mondata, mely szerint „az általános rendezés keretében a biztonság európai megszervezéséről gondoskodnak, különösen az érdekelt felek közt szabad tárgyalások során létrejött paktumok által, amelyek Kelet-Európában a kölcsönös segélynyújtást biztosítanak. — felmentette Lavalt Oroszországnak adott szava a lól... Ha ez a célzás elég lenne ennek az elérésére, akkor mintha már nagyon alacsonyra értékelnék a kötelezettség erejét.

A tervezett négy vagy öthatalmi légi megegyezésnek korolláriumaként, mintegy ellenszolgáltatása az, hogy ha Németország hajlandó ehhez csatlakozni, továbbá „szabad tárgyalások“ során résztvenni a Keleti Paktumban és a Dunamedencére vonatkozó benemavatkozási egyezményben, végül a fegyverkezések korlátozására vonatkozó kölcsönös nemzetközi ellenőrzést magában foglaló megegyezést megkötni és a Népszövetségbe visszatérni, akkor ennek ellenében a Szövetséges és Társult hatalmak hajlandók lemondani a versailles-i szerződés V. fejezetéről, amely Németország egyoldalú lefegyverzését foglalta paragrafusokba. Nem lehet eléggé kiemelni és hangsúlyozni ennek az elhatározásnak korszakalkotó történelmi jelentőségét. Elsősorban is — az elismerési feltételeknek minden egyes esetben történő megfelelő adaptálása mellett — jelenti a katonai egyenjogúság gyakorlati elismerését nem egyedül Németország, hanem Ausztria, Magyarország és Bulgária számára is; azaz jelenti az 1932. december 11-én Genf-ben kelt öthatalmi deklarációnak, amely az egyenjogúság elvét elismerte, a tervbe vett végrehajtását. Németország szempontjából azonban összehasonlíthatatlanul többet, mint a másik három államból, mert a birodalom, mint azt ma már maga sem tagadja, a felfegyverkezés oly fokát érte el, amelyen már nyugodtan, biztonságának tudatában fogadhatja el a rögzítést és veszély nélkül a kölcsönös ellenőrzést is. Jelenti továbbá azt is, hogy Franciaország, amely még néhány hete a szigorú jogi álláspontra helyezkedve, tudni sem akart az egyoldalú német felfegyverkezés — ahogy ő mondja: szerződés-szegés — törvényesítéséről, ma megelégszik ennek az elvnek tisztán platonikus leszögezésével, de gyakorlatilag hajlandó a katonai status quo alapján szerződést kötni. *Quae mutatio rerum!*

Hogy ez a változás beállhatott, az kétségtelenül Mussolini és az angol államférfiak érdeme. Az olaszok és angolok megegyezése Franciaországgal megadta a harmadik köztársaságnak a megnyugvást, tehát az *animus contrahendi*-t. Éppen most, katonailag legrosszabb korszakának küszöbén, amikor a háborús évek katasztrófáisan alacsony natalitása miatt az újoncok száma a normálisnak egyharmadára, sőt egynegyedére lecsökken!

Anglia deklarációja, hogy az osztrák kérdésben ama hatalmak egyikének óhajtja magát tekinteni, amelyek az Ausztria függetlenségének veszélyeztetése esetén szükségessé váló konzultációban résztvesznek — magától értendő. Nagy-Britannia a római megbeszéléseket igen barátságos szellemben kísérte figyelemmel és eredményeik, amelyek a Dunavölgy rendezésére vonatkoznak, helyeslésével találkoznak. Hogy ez milyen módon fog érvényesülni, azt ma még meghatározni nem lehet; mindenesetre pacifikáló, az ellentéteket elsimító értelemben, bár persze a brit méltányosság szellemében. Hitet tett a két hatalom Londonban ismét a Népszövetség mellett, melynek érdemeit kiemelték a Saar-kérdés és a magyar-jugoszláv konfliktus kezelésében. Mindezek a kijelentések, tervek és paktumok sűrítve vannak egy oly általános európai békeegyezmény felvetett gondolatában, mely a regionális egyezményeket és egyéb a béke fenntartását szolgáló „szabad tárgyalásokon“ létrejött megegyezéseket magában foglalná. Az elgondolás nem irreális és bár elképzelhetetlenül nehéz diplomáciai munkának látszik a Londontól Szibériáig vagy Ankaráig, Kieitől — az olasz szomáli földig terjedő szétágazó érdekeket összeegyeztetni, nem lehet az elgondolástól megtagadni az utópisztikus célok kergetése nélküli nagyvonalúságot. A tervezetet létesítő hatalmak, de különösen az angolok erősen hangoztatnak két mozzanatot: az egyik, hogy mindezek csupán javaslatok — beleértve a légügyi egyezményt is — és nem végérvényes, kidolgozott megállapodások, melyekhez Németország csatlakozhatok, de ha nem, akkor is létrejönnek; másodsorban, hogy mindezen egyezmények teljesen szabad tárgya-

lásokon, egyenlőrangú és egyenlőjogú felek közt kell hogy köttessenek. Párizsban persze már nem ily delikátak: a sajtó mindjobban hangsúlyozza, hogy ha Németország nem csatlakozik, a légügyi paktum már végérvényesen kész — a Reich ellen; Franciaország azonkívül Szovjet-Oroszországgal és Csehországgal külön véd- és dacsövetséget köt, azaz létrehozta a Birodalom teljes izolálását.

A berlini kormány a hozzáérkezett, az ő jogos érzékenységét legteljesebben kímélő felszólításra okos és óvatos választ adott. Egyáltalán a német diplomácia, a nemzeti szocializmus heroikus korát túlélve, ismét kezd jobb, fölényes, de nem sértő és európaian nyugodt és messzeteinteni tudó felfogást mutatni és ehhez képest megfelelő álláspontokat elfoglalni. A londoni közlésből kiragadta tehát azt, ami a legelőnyösebb számára: a légügyi egyezményt. Ügyet sem vetve arra, hogy ez feléje céloz — hiszen a szerződő hatalmak egymást biztosítják arra az esetre, ha egyikük valamelyik másikat hirtelen megtámadná (nem valószínű, hogy Franciaország vagy Anglia azért kötné ezt az egyezményt, mert attól fél, hogy Belgium légi támadást intéz Németország ellen) —, csupán katonai egyenjogúságának, légi hadserege létezésének elismerését látja benne és készséggel csatlakozik hozzá. Első lépésként pedig helyesnek tartaná angol-német tárgyalások megkezdését. A többi felvetett kérdésre: római deklaráció, Keleti Paktum, nem is felelt. Ezzel elérte azt, hogy szándékát nem leplezte le s álláspontja feltáráásával várhat; bosszantja a franciákat, anélkül hogy rontana helyzetén, hiszen a legengedékenyebb diszpozícióról tett tanúságot és az angolokat mindenesetre teljesen kielégítette. Ha aztán a brit államférfiak — mint tervbe van véve — elmennek Berlinbe, vagy esetleg Neurath Londonba, minden további kérdésre világosság derül és a németek rájöhetnek, mely pontokra érdemes ellenállási energiát pazarolni s melyekre nem. Addig is igyekeznek viszonyukat Lengyelországhoz mind szorosabbá fűzni vagy legalább is ezt a látszatot felkelteni. Ezt a célt szolgálta Göring lengyelországi vadászkirándulása is.

Az európai fejlődés tehát úglátszik Smuts tábornoknak, a kiváló délafrikai államférfiúnak, a brit birodalmi gondolat legérdekesebb képviselőjének elgondolása, illetve már a múlt ősszel felhangzó s most megismételt patétikus felhívása alapján alakul: Európa népei, hagyjátok abba a családi perpatvarokat, mert egész civilizációnk van veszélyben. A nagylelkűség, de a rend és béke fönntartásának szellemében egyeztetek meg. A Népszövetség célja nem az volt, hogy az európai béke sírját őrizze, hanem hogy a békés, méltányos evolúciót lehetővé tegye. Németországnak meg kell adni az egyenjogúságot, neki viszont bele kell illeszkednie a megalkotandó új békeszisztémába. Nagy-Britannia feladata pedig — Smuts szerint — ezt tekintélyével, ha kell, hatalmával létrehozni segíteni. Ehhez viszont ki kell lépnie izoláltságából is, éppen azért, hogy a kontinens békéjét megszerezve, hátát biztosítsa és annál nagyobb nyugalommal és erővel fordulhasson birodalma megszervezéséhez és megvédéséhez. Mert a nagy, a valódi veszedelem a láthatáron: a sárga veszedelem, a felébredt és Japán által megszervezendő pánázsiai mozgalom, mely ellen a fehéreknek — elsősorban a két nagy angolszász birodalomnak — kell összefogniok. Nagyvonalú, érdekes történelmi és politikai elgondolás: Angliában, sőt úgy látszik, a brit kormányban magában, megértésre talált. Bár vannak szép számmal a Japánnal valaha létezett szövetség megújításának hívei — tekintettel Oroszországra, azonban ezt a három legnagyobb Dominion: Ausztrália, Kanada és Dél-Afrika ellenállása miatt úgysem lehet megcsinálni. Viszont a mai Egyesült Államokban nem igen van híve a Brit Birodalommal való együttműködésnek a Távols-Keleten, amikor esetleg háborúval is számolni

kellene, ők ma még a naiv, boldog izolációs elmélet mellett tartanak ki. Valószínűleg csak az imminens veszély fogja őket balga hitükből, illúzióikból felébreszteni.

NAGY EURÓPAI újrendezést munka előestéjén, melynek kilátásait semilyen szempontból sem szabad nagyon rózsásaknak tekinteni, nem érdektelen a kezdődő nagy játszma protagonistáinak belső és külső helyzetét röviden, pár szóban megvilágítani.

Nagy-Britannia: a nemzeti kormány kétségkívül óriási érdemeket szerzett a nemzet önbizalmának, gazdasági és pénzügyi erejének helyreállításával. Az 1931-es év pénzügyi és lelki válsága után sikerült a költségvetést nemcsak egyensúlyba hozni, hanem az állandó többletekből adófizetési könnyebbségeket adni, a munkanélküli segínyt eredeti összegében visszaállítani, a légi flottát kiépíteni; a védővamos rendszer bevezetésével az Egyesült Királyság egyes részei — Észak-Anglia, Wales — kivételével új prosperitási hullámot létrehozni, a munkanélküliséget csökkenteni. Mégis a fáradtság, a krízis jelei mutatkoznak megint: három és fél évi kormányzás válságos időkben megviseli a legellenállóbb parlamenti kormányok struktúráját is. Magában a konzervatív párton belül is mutatkoznak a szakítás jelei: a kormány indiai reformját a „diehard“ elemek, a szélsőjobb, Winston Churchill vezetése alatt szokatlan éllel támadják. A reform határozottan liberális jellegű és az 1919-es India Act továbbfejlesztése, a teljes autonómia vagy Dominion-status felé, csak külügyi, pénzügyi és védelmi szempontból tartva fenn az alkirály útján öfelsége londoni kormányának a döntését és akaratát. A Bili elfogadása nem kétséges, de a küzdelem megbontja a nagy konzervatív többség egységét — mint ez már egy legutóbbi időközi választásnál megmutatkozott — és, ha utóbb ismét helyreáll is, gyengíti a kormány tekintélyét és a párt választási sáncsait. Pedig ismét sok szó esik az alsóház időelőtti feloszlásáról. A munkanélküliség csökkenése megállt, az új munkásbiztosító intézmény működése eddig csak kritikát váltott ki. Lloyd George erős demagóg akciót indított a kormány ellen, ismét rég kísértő közmunkaprogramját hevítve fel. A felhők tornyosulnak, de hogy ez a 80%-os többséggel rendelkező kormányt meg fogja-e rendíteni és az 1936 októberében lejáró mandátumú parlament életét megrövidíti-e, az más kérdés. Ismerte az angolok hevesvérűsége nem hajló temperamentumát, legalább is nem valószínű. És így valószínűbb az, hogy Nagy-Britannia eddigi politikájával mint állandó elemmel számolhatunk a nemzetközi politikában.

Meg kell vallanom, ilyen nagy valószínűséggel biztos diagnózist nem igen mernék Franciaországra, a francia parlamentre nézve megállapítani. Nem beszélve a mai kormányról, melynek élete, legutóbbi nagy kamarai győzelme dacára, egy-két hétnél hosszabb időre sohasem látszik biztosítottnak, mint a mai rendszer mellett a francia kormányoké általában. Flandin egyelőre játszik a kamarával, de helyzete korántsem olyan, mint Doumergue-é volt a múlt év márciusában, amikor a nép képviselőit szétkergethette volna, a szenátus nem tagadhatta volna meg a disszolúciót. Flandin ma úgy tesz, mintha a szenátusban biztos lenne. Amióta a közvélemény viharos nyomása megszűnt és a radikális párt meg a szabadkőművesek, akik ellen tavaly szinte zárt közvélemény sorakozott fel, ismét megerősítették a helyzetüket, a szenátus megint nem fog engedelmeskedni. Flandinnek ettől eltekintve nincs alkotmányreform-programmja, mint volt Doumergue-nek, akít ezért is buktattak meg. Ez történelmi értékét csökkentheti ugyan, de a parlamentben kedveltebbé teszi. Nehézségei inkább gazdasági természetűek lesznek; a kereskedelmi forgalom csökkenése, a drágulás

és a deficit növekedése: szinte megoldhatatlan problémaként merednek eléje, hacsak nem folyamodik a második devalorizáció rettenetes eszközéhez — 80 milliárdos aranyfedezet mellett. Ha nem akarja felidézni a francia burzsoázia forradalmát, nem nyúlhat ehhez. Egy másik veszélymozzanat a jobb- és baloldali felfegyverzett szervezetek kérdése, amelyek valamilyen csekélység felett — kellő izgató előkészítés után — megütközhetnek. Ezért ellenzik a józan konzervatívek a szovjettel való barátkozást, amely megmételyezheti a hadsereget. Külpolitikai téren a római és londoni megállapodások nagy sikerei a Flandm-Laval-kormánynak. De zavar fenyegetheti itt is, ha a londoni megegyezés amaz interpretációja helyes, hogy fokozatosan elejtik a Keleti Paktumot Németország megnyerése érdekében, mert nem tudni milyen számlát fog ebben az esetben Moszkva benyújtani, illetve mi lesz erre Litvinoff válasza.

A FASISZTA NAGYHATALOM Nagy-Britanniával együtt a másik állandó eleme az európai nagypolitikának. Kormányja tagjainak kicserélésével Mussolini ismét jelét adta annak, mennyire kezében tartja a hatalmat és ellenőrzi annak minden ágát, és milyen átgondolt, szinte architektúráisan megalkotott terv szerint cselekszik. Nincs az elhatározásaiban semmi hirtelenség, még ha a kívülálló számára váratlanul jönnek is. A be nem avatott csak később látja meg az okokat és az összefüggéseket, amelyek „az őrsváltáshoz“ vezettek. Így amikor De Bono tábornokot, a gyarmatügyi minisztert a keletafrikai olasz gyarmatok főkormányzójává nevezte ki s maga vette át ezt a tárcát is, szükségessé vált — úgy hiszem, helyesen interpretálom az elgondolás egyik részét — De Bono helyett a Marcia su Roma egy másik Quadrumvir-jét, De Vecchi grófot, a vatikáni nagykövetet bevenni kabinetjébe, hogy az abesszíniái krízis idején a fasizmus legnagyobbjai közül még egy benne legyen a kormányban.

Az abesszíniái kérdés már ösz óta akutabb stádiumba lépett. A japán dömping és gazdasági terjeszkedés hatása kezdett mind erősebben és élesebben érvényesülni és ezzel a három európai nagyhatalom gazdasági expanzióját mind nehezebbé tette. Minthogy pedig Nagy-Britannia már régebben, Franciaország pedig a római megegyezésben jogai egy részét átengedte Olaszországnak, az olasz keletafrikai gyarmatoknak — Eritréának és Szómálinak — vált mind nehezebbé a Hinterlanddal való érintkezésük. Annál is inkább, mert a nagy abesszín birodalom periferiáján táborozó, a központi kormány által fegyelem alatt nem tartott rablótörzsek mind gyakrabban támadták meg a kétségtelenül olasz területen tartózkodó olasz gyarmati csapatokat. Legutóbb pedig egy francia gyarmati tisztviselő is körülbelül 80 katonájával együtt áldozatul esett ilyen barbár rablótámadásnak, amelyért a királyok királyának kormánya nem akar felelősséget vállalni, sem elégtételt, sem jóvátételt nyújtani.

Amidőn az olasz-abesszín viszály januárban a népszövetségi Tanács előtt volt, a két állam vállalta, hogy közvetlen tárgyalással rendezi a fennforgó határincidentekeket. Ez a tárgyalás még meg sem kezdődött, amikor két újabb támadás, melynek olasz részről számos gyarmati katona áldozata volt, mérgecsitette el a helyzetet. Olaszország kénytelen gyarmati helyőrségét megerősíteni „ két hadosztályt mobilizált és ez készen áll behajózásra. Az olasz kormánynak nyilván nincs szándékában a háborús megoldást választani, amit az anyaországtól való nagy távolság és a terep szinte legyőzhetetlen nehézségei sem tesznek kívánatossá, és a két baráti nagyhatalom, Anglia és Franciaország is mindent elkövetnek Addisz Abebában, hogy Olaszország a rajta ért sérelmekért megkapja az őt megillető erkölcsi és anyagi elégtételt. Hailé Sélassié császár is kijelentette, hogy mindenképpen

meg akarja őrizni a békét, ha „országa tekintélyének sérelme“ nélkül teheti. Mindenesetre egyéb — így népszövetségi — visszahatásai következtében is nagyon kívánatos, hogy a fekete birodalom és a fasiszta nagyhatalom a békés megegyezés útját megtalálják, aminek valószínűsége sajnos csökken, mint-hogy nehezen ellenőrizhető elemekről, vad határmenti törzsekről van szó. Mi, akiket a legmelegebb szeretet, tisztelet és barátság szálai fűznek Itáliához, csupán a baráti nemzet békés, de ha kell, harcos győzelmét kívánhatjuk.

Németországra a Saar-szavazás hatása belpolitikailag is megnyugtató és kiegyenlítő volt. Gazdaságilag ez a tél nem indult olyan rosszul, mint ahogy ezt sokan előre megjósolták: az export ez év végéig némileg növekedett (azóta ismét rohamos csökkenés állott be), a Reichsbahn forgalma — a legjobb válságmérő — emelkedett. Ha a külpolitika bölcs vezetés alatt meghozza azokat az eredményeket, amelyeket ígér s a Birodalom mérsékletet és méltóságot mutatva folytatja a kibékülésre és a fennálló barátságok ápolására irányuló politikáját, akkor az 1935-ös év meghozhatja a nemzeti szocializmusnak konszolidációját, bár talán lassan változó formában és már nem antikapitalista jelleggel.

Érdekes változatokat játszik meg a szovjetrendszer, mely a kapitalizmus-hoz való közeledése után most mintha a demokratizálódás útjára akarna lépni; a szovjetkongresszus elfogadta az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetését, ami, ha megvalósul, a parlamentáris rendszerrel való találkozást fogja jelenteni. Persze sok idő fog még eltelni, amíg számos retortán átmenve a reform megvalósul, de mindenesetre szimptomatikus mint jel, bár senki sem tudja még megmondani, mit jelent, merre halad a militarista, kapitalista szovjetnagyhatalom?

Lengyelország pedig, a kontinens sakktabláján az ötödik nagyhatalom, talán Báthory István kora óta nem volt ily egészséges, ily nyugodt és hatalmas, mint most. A marsall lenyűgöző tekintélye minden belső ellentétet elhallgattat, mindenesetre fegyvelmezett formák közé szorít. A nemzeti-demokrata ellenzék erősebben franciabarát politikát követel; ugyan Pilsudski és Beck politikája is szívesen találja meg a kapcsolatokat Párizshoz, ha a fennálló szerződés keretében Franciaország fel akarja azokat venni. Csak a lengyel politika függetlenségét és erejét akarta dokumentálni akkor, amikor a baráti francia nemzet a lengyelek szerint kissé túlzásba menő lendülettel kereste a szovjet barátságát Lengyelországé helyett. De a francia politika számára Varsóban még távolról sincs minden elrontva, hiszen az érzelmi kapcsolatok oly mélyek, hogy könnyen kibírnak egy átmeneti válságot.

A hat európai nagyhatalom helyzete tehát megnyugtatónak látszik a diplomáciai küzdelmek előestéjén. Gömbös Gyula miniszterelnök rádiószózata a magyar nemzetet is megnyugtatta aziránt, hogy ez az ország is, a teljes belső rend és nyugalom birtokában, legjelentősebb politikai tényezői harmonikus együttműködésének biztosítása után neki fog látni a ráváró nagy külpolitikai feladatok előkészítéséhez. Nincsen jó magyar ember, — a magyar névre méltó — aki ezt az életbevágóan szükséges belső harmóniát lelkiismeretlenül meg akarja zavarni. Ezt — a *cui prodest* elve alapján — csak szomszédaink vagy idebenn csak azok akarhatják, akiknek érdekei velük és nem a magyarságéval azonosak.